

วารสารธรรมเพื่อชีวิต

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Academic Article

Cultivating Peace and Unity: The Four Sanghavatthu in Practice

การเสริมสร้างความสงบสุขด้วยหลักสังคหวัตถุ 4

Phra Anan Asapho Suriya^{1*}, Phramaha Anan Anuttaro², Paisin Pongpha³, & Boonruam Khammuangsaen⁴พระอนันต์ อาสโภ สุริยา^{1*}, พระมหานันต์ อนุตตโร², ไพสิน ป้องภา³, & บุญร่วม คำเมืองแสน⁴

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. Phra Anan Asapho Suriya*

พระอนันต์ อาสโภ สุริยา
Mahamakut Buddhist University,
Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: anansuriya083@gmail.com

2. Phramaha Anan Anuttaro

พระมหานันต์ อนุตตโร
Mahamakut Buddhist University,
Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: aunwiseta@gmail.com

3. Paisin Pongpha

ไพสิน ป้องภา
Mahamakut Buddhist University,
Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: paisinpongpha@gmail.com

4. Boonruam Khammuangsaen

บุญร่วม คำเมืองแสน
Mahamakut Buddhist University,
Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: Boonruam.ka@mbu.ac.th

คำสำคัญ:

การเสริมสร้าง, สังคหวัตถุ 4, ความสงบสุข

Keywords:

Cultivating, Sanghavatthu 4, Peace

Article history:

Received: 31/02/2025

Revised: 15/07/2025

Accepted: 01/10/2025

Available online: 15/11/2025

How to Cite:

Suriya, P. et al. (2025). Cultivating Peace and Unity: The Four Sanghavatthu in Practice. *Journal Dhamma for Life*, 31(4), 666-676.

ABSTRACT

This article aims to analyze the role of the Four Social Principles (Sanghavastu 4) namely dāna (generosity), piyavācā (kind speech), attācariya (beneficial conduct), and samanattatā (equity) in fostering social harmony and positive relationships. The study highlights the importance of these principles in reducing conflict and promoting cooperation across multiple levels, from families and communities to society at large. The findings indicate that the consistent application of the Four Social Principles enhances understanding and compassion within families, strengthens unity and collaboration in communities, and contributes to the resolution of broader social issues at the national level.

Furthermore, integrating these principles with mindfulness, concentration, and wisdom supports the development of ethical character, moral awareness, and social consciousness. It equips individuals with the skills to manage emotions, understand life challenges, and address problems appropriately. The insights gained from this study demonstrate that the Four Social Principles are not merely Buddhist ethical teachings but practical frameworks that can be applied in everyday life to create a peaceful, harmonious, and mutually supportive society. They provide a concrete approach to enhancing both the quality of life and interpersonal relationships in contemporary social contexts.

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre<https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ในการสร้างความสงบสุขและเสริมสร้างสัมพันธภาพในสังคม การศึกษาชี้ให้เห็นว่าหลักการดังกล่าวมีความสำคัญต่อการลดความขัดแย้งและส่งเสริมความร่วมมือในหลากหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงสังคมวงกว้าง ผลการวิเคราะห์พบว่า การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอสามารถพัฒนา ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้เกิดความเข้าใจและเอื้ออาทร สร้างความสามัคคีในชุมชน และช่วยขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาสังคมเชิงโครงสร้างในระดับประเทศ

นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ควบคู่กับการฝึกสติ สมาธิ และปัญญา ยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะทางจริยธรรม คุณธรรม และจิตสำนึกที่ดี ส่งเสริมให้บุคคลมีทักษะในการบริหารอารมณ์ เข้าใจปัญหาชีวิต และแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าหลักสังคหวัตถุ 4 มิได้เป็นเพียงหลักธรรมทางพุทธศาสนา แต่เป็นกรอบแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในทุกบริบท เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข มีความสามัคคี และเกื้อกูลกันอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมร่วมสมัยอย่างเป็นรูปธรรม

บทนำ

ความสงบสุขถือเป็นเป้าหมายสำคัญในชีวิตของบุคคลและสังคมในทุกยุคทุกสมัย การเสริมสร้างความสงบสุขไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความสงบภายในจิตใจของบุคคลเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความสงบสุขในระดับสังคมและโลกโดยรวม อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบันที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยความขัดแย้งทั้งในระดับบุคคลและสังคม การสร้างความสงบสุขจึงกลายเป็นเรื่องท้าทายมากยิ่งขึ้น การนำแนวคิดและหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความสงบสุขจึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน (ธวัชชัย, 2561) หนึ่งในหลักธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสงบสุขทางสังคมคือ หลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทาน (การให้) ปิยวาจา (การพูดจาดี) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) และสมานัตตา (ความเสมอภาค) หลักธรรมเหล่านี้เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสามัคคี ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความสงบสุขโดยรวมของสังคม (พุทธทาสภิกขุ, 2538) ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ความสงบสุขที่แท้จริงเกิดจากการปฏิบัติธรรมและการดำเนินชีวิตตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา การนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมมาใช้ในการดำเนินชีวิตจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความสงบสุขตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งเน้นการเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและความไม่เที่ยงของสิ่งต่าง ๆ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นแนวทางในการส่งเสริมความสงบสุขที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคลและสังคม (สมเด็จพระมหาธีรราชวิทยาลัย, 2560)

การศึกษานี้มุ่งเน้นการนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างความสงบสุขโดยอิงหลักสังคหวัตถุ 4 ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ในชีวิตประจำวันและสังคมไทยปัจจุบัน การวิจัยจะช่วยให้เข้าใจถึงวิธีการที่หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถนำไปใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความสามัคคีในสังคม นอกจากนี้ยังนำเสนอแนวทางการสร้างความสงบสุขที่สามารถปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวันของบุคคล (จำนงค์, 2558) การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 ในชีวิตประจำวันไม่เพียงแต่ส่งเสริมความสงบสุขให้ตนเองและผู้อื่นเท่านั้น แต่ยังเสริมสร้างความเข้าใจและความเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของบุคคลอื่นในสังคม หลักธรรมนี้เน้นการปฏิบัติด้วยความเมตตา ความกรุณา และการแบ่งปัน การศึกษาด้านนี้จึงช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและนำไปสู่การสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืน (เจริญชัย, 2562; สุวรรณ, 2560)

ท้ายที่สุด การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเสริมสร้างความสงบสุขด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 และเป็นเครื่องมือในการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสังคมที่ดีขึ้น ผลการศึกษาไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาจิตใจของบุคคลเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการพัฒนาสังคมที่สงบสุขและยั่งยืน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างความสงบสุขตามหลักสังคหวัตถุ 4

การเสริมสร้างความสงบสุขเป็นเป้าหมายสำคัญทั้งสำหรับปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม โดยเฉพาะในบริบทสังคมร่วมสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและเผชิญกับความขัดแย้งหลากหลายระดับ การประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นกรอบแนวคิดที่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาความสงบสุขอย่างเป็นองค์รวม โดยเฉพาะ สังคหวัตถุ 4 ซึ่งถือเป็นหลักธรรมสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ธวัชชัย (2561) อธิบายว่าความสงบสุขมิได้จำกัดอยู่เพียงสภาวะภายในจิตใจเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ทั้งนี้ สังคมแห่งปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทำให้การเสริมสร้างความสงบสุขเป็นเรื่องที่ท้าทายยิ่งขึ้น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้จึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนและสังคมได้อย่างเหมาะสม พุทธทาสภิกขุ (2538) เสนอว่าสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา เป็นหลักธรรมที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความผาสุกของสังคมผ่านการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล หลักธรรมดังกล่าวช่วยให้เกิดความสามัคคี ความร่วมมือ และความเมตตา ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของสังคมที่มีเสถียรภาพและสันติภาพ ในทัศนะของสมเด็จพระมหาธีรราชคุณูป (2560) ความสงบสุขที่แท้จริงตามแนวทางพุทธปรัชญาเถรวาทเกิดจากการปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา อย่างไรก็ตาม การสร้างความสงบสุขในมิติทางสังคมจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ซึ่งสังคหวัตถุ 4 สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบการประพฤติที่ส่งเสริมความเสมอภาค ความเคารพ และความเข้าใจซึ่งกันและกัน นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขทั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน จำนงค์

(2558) ซึ่งให้เห็นว่าการนำสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในบริบทชีวิตประจำวันสามารถลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ การประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวจึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาสังคมที่มีความกลมกลืนและเกื้อกูลกัน เจริญชัย (2562) เน้นว่า การปฏิบัติตามสังคหวัตถุ 4 นอกจากจะก่อให้เกิดความสงบสุขทั้งต่อตนเองและผู้อื่นแล้ว ยังช่วยเสริมสร้างการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หลักคุณธรรมดังกล่าวช่วยขัดเกลากฎาพฤติกรรมที่เน้นเมตตา กรุณา และการแบ่งปัน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมให้มีความยั่งยืน สุวรรณ (2560) กล่าวว่าการศึกษาสังคหวัตถุ 4 ทำให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดพุทธปรัชญาและช่วยให้สามารถนำหลักธรรมดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ทั้งในการพัฒนาจิตใจและการสร้างสังคมที่มีความสุข การพัฒนาที่เกิดจากหลักธรรมจึงไม่เพียงส่งผลต่อปัจเจกบุคคล แต่ยังครอบคลุมถึงความเข้มแข็งของสังคมโดยรวมด้วย สุรสิทธิ์ ไกรสิน (2561) มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้สังคหวัตถุ 4 ในระดับชุมชน โดยเสนอรูปแบบการเผยแพร่หลักธรรมที่ชัดเจน เช่น การผลิตสื่อ การจัดอบรม และการสร้างกิจกรรมร่วมระหว่างวัด หน่วยงานรัฐ และประชาชนทั่วไป ผลที่เกิดขึ้นคือความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ความร่วมมือ และความรู้สึกเป็นมิตรภายในชุมชน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของสังคมที่สงบสุข ด้านนิยามและองค์ประกอบของสังคหวัตถุ 4 สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร (2550) อธิบายว่าสังคหวัตถุหมายถึงหลักการสงเคราะห์ที่ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างราบรื่น ประกอบด้วย

1. ทาน เป็นการให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้หมายความว่า คนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะอาศัยการให้ จะเห็นได้ชัดก็คือ บิดา มารดา ให้ปัจจัยดำรงชีพทุกอย่างแก่บุตรธิดา ครู อาจารย์ให้วิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งการให้ของมีอยู่ 2 อย่างคือ อามิสทานให้วัตถุสิ่งของกับ ธรรมทาน ให้ธรรมหรือวิชาความรู้แก่ผู้อื่น ซึ่งการแบ่งปันวัตถุเพื่อเป็นปัจจัยร่วมกัน

2. ปิยวาจา เจรจาด้วยถ้อยคำน่ารัก ไพเราะอ่อนหวาน หมายความว่า การพูดจាន่ารักพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ การพูดนอกจากจะเป็นวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานแล้ว ต้องเป็นวาจาที่เป็นสัจจะ และมีประโยชน์แก่ผู้ฟัง แล้วจึงจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวใจได้มั่นคง

3. อัถลจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หมายความว่า การทำประโยชน์แก่คนอื่นเช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

4. สมานัตตตา ความเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว ความเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายคือ จิตใจคงเส้นคงวาต่อคนทั่วไป รู้จักร่วมสุขร่วมทุกข์กับคนอื่น เห็นคนอื่นได้รับทุกข์ต้องไม่ทอดทิ้งหรือรังเกียจ เห็นคนอื่นได้ดีมีความสุขก็ไม่ริษยาแค้นเป็นอย่างไร ต่อไปก็เป็นอย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง การวางตัวอย่างนี้ ย่อมเป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วไป

งานวิจัยเชิงประจักษ์ยังยืนยันประโยชน์ของสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาการบริการภาครัฐ เช่น สมหมาย บัวจันทร์ (2551) พบว่าประชาชนมีความพึงพอใจต่อการบริการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในระดับสูง โดยเฉพาะด้านสมานัตตตา ขณะที่ราชันย์ ธงชัย (2551) พบว่าด้านทานและปิยวาจามีบทบาทสูงในความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริการลงบัญชีทหารกองเกิน ในมิติทางพุทธศาสนา พระเดชฯ กิตติโก (2556) และพระครูอาหารปรีดียานุกิจ (2555) ต่างชี้ว่าสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้เกิดความราบรื่นในการทำงานและการ

อยู่ร่วมกัน สร้างความสามัคคีและความไว้วางใจระหว่างบุคคล ส่วนพระครูบุญญสารโสภิต (2555) มองว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นเสมือน กุญแจนำชีวิต ที่สามารถชี้นำสังคมสู่ความสงบสุขและสันติภาพอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป งานเขียนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นตรงกันว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่มีศักยภาพอย่างยิ่งในการสร้างความสงบสุขทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม ผ่านการพัฒนาเชิงความสัมพันธ์ ระบบคุณธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หลักธรรมดังกล่าวจึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ความหมายและความสำคัญของหลักสังคหวัตถุ 4

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันราบรื่นและความร่วมมือในสังคม พระพรหมคุณาภรณ์ (2556) อธิบายว่าหลักธรรมดังกล่าวประกอบด้วย ทาน (การให้) ปิยวาจา (วาจาไพเราะ) อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) และสมานัตตตา (ความเสมอภาค) ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความผูกพันทางสังคม การลดความขัดแย้ง และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หลักธรรมทั้งสี่นี้จึงถือเป็นรากฐานเชิงจริยธรรมที่ช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์และยั่งยืนในทุกระดับของสังคม ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับชุมชนและองค์กรสังคม รากฐานของหลักสังคหวัตถุ 4 สืบเนื่องมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงให้ความสำคัญกับการทำให้สังคมสงบสุขและมีความสามัคคี โดยพระพุทธองค์ทรงเน้นว่าการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจำเป็นต้องอาศัยการแบ่งปัน การสื่อสารที่เป็นประโยชน์ การช่วยเหลือเกื้อกูล และการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค (พระธรรมปิฎก, 2545) คำสอนนี้ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายตอน โดยเฉพาะในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ซึ่งกล่าวถึงสังคหวัตถุ 4 ในฐานะหลักการพื้นฐานที่ควรนำมาปรับใช้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและหมู่คณะ คำสอนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเป็นชุมชน มิใช่เพียงการพัฒนาจิตใจของบุคคลเท่านั้น แต่ยังมุ่งสร้างกรอบจริยธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาสังคมโดยรวม

การพิจารณาความสำคัญของสังคหวัตถุ 4 ในบริบทสังคมสมัยใหม่พบว่า หลักธรรมทั้งสี่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการจัดการปัญหาความขัดแย้งและความแตกแยกที่เกิดขึ้นจากความหลากหลายของความคิดเห็น วัฒนธรรม และวิถีชีวิตในปัจจุบัน การปฏิบัติทานยังมีบทบาทสำคัญในการลดทอนความเห็นแก่ตัว และส่งเสริมความไว้วางใจระหว่างบุคคลและกลุ่มคน เมื่อบุคคลเรียนรู้ที่จะแบ่งปัน ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ สิ่งของ หรือเวลาและความเอื้ออาทร ก็ย่อมก่อให้เกิดความผูกพันและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ขณะเดียวกัน ปิยวาจาหรือวาจาไพเราะก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งในสถานะที่สังคมเผชิญความขัดแย้งทางความคิด การใช้ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ สุภาพ และไม่ทำร้ายจิตใจผู้อื่นช่วยลดความตึงเครียด ลดความเข้าใจผิด และสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการสื่อสารร่วมกันอย่างเปิดเผย อัตถจริยา หรือการประพฤติประโยชน์ เป็นหลักการที่ขยายบทบาทจากคำพูดไปสู่การลงมือทำ โดยเน้นความสำคัญของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การทำประโยชน์ต่อผู้อื่นนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งและความไว้วางใจในสังคม หลักธรรมนี้ยังเป็นแรงผลักดันให้บุคคลมีบทบาทเชิงรุกใน

การแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ท้ายที่สุด สมนัตตตา หรือความเสมอภาค เป็นหลักที่ช่วยลดอคติและความลำเอียงทั้งในระดับบุคคลและโครงสร้างสังคม การปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียมในฐานะมนุษย์ช่วยลดความแบ่งแยก และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความยุติธรรมทางสังคม

ในภาพรวม หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นกรอบจริยธรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อสังคมร่วมสมัย เนื่องจากช่วยให้บุคคลเข้าใจความต้องการและความรู้สึกของผู้อื่น ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งการให้ การช่วยเหลือ และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ สังคมที่สมาชิกยึดมั่นในหลักธรรมดังกล่าวย่อมมีความสามัคคีสูงและสามารถรับมือกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างสันติ ตลอดจนสร้างพื้นฐานที่เข้มแข็งสำหรับการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556) หลักสังคหวัตถุ 4 จึงมิได้เป็นเพียงคำสอนทางศาสนาในเชิงศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกรอบแนวคิดเชิงสังคมศาสตร์ที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความเข้าใจ ความเป็นธรรม และความร่วมมือในทุกระดับของสังคม

องค์ประกอบของหลักสังคหวัตถุ 4

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมเชิงสังคมที่มุ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดี ความไว้วางใจ และความสงบสุขร่วมกันในชุมชน โดยเน้นให้บุคคลพัฒนาความสัมพันธ์ผ่านการให้ การสื่อสารที่สร้างสรรค์ การกระทำที่เป็นประโยชน์ และการปฏิบัติอย่างเสมอภาค หลักธรรมทั้งสี่มีเนื้อหาและแนวทางปฏิบัติที่สะท้อนมิติทางจริยธรรมและสังคมวิทยาอย่างเป็นระบบ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ทาน (Dana) หมายถึงการให้หรือการแบ่งปัน ซึ่งครอบคลุมทั้งการให้วัตถุสิ่งของและการให้ในเชิงนามธรรม อาทิ เวลา ความรู้ กำลังใจ หรือแม้กระทั่งการให้อภัย ทานในมุมมองของพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่ที่ทรัพย์สิน แต่ยังรวมถึงการมอบความรัก ความเข้าใจ และโอกาสแก่ผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556) การให้ก่อประโยชน์ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ กล่าวคือ ผู้ให้ย่อมพัฒนาจิตใจ ลดความยึดมั่นในตนเอง และเกิดความอ่อนโยมจากการแบ่งปัน ขณะที่ผู้รับย่อมได้รับการบรรเทาความเดือดร้อนและสามารถสร้างความหวัง รวมถึงก่อรูปความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นในสังคม

ประการที่สอง ปิยวาจา (Peyyavajja) หมายถึงการใช้วาจาไพเราะ สุภาพ และสร้างสรรค์ คำพูดเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถส่งเสริมหรือทำลายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้อย่างมีนัยสำคัญ การใช้วาจาที่จริงใจ อ่อนโยน และคำนึงถึงความรู้สึกของผู้ฟังจึงเป็นหัวใจสำคัญในการสื่อสารเชิงบวกและลดความขัดแย้ง (พระธรรมปิฎก, 2545) การหลีกเลี่ยงถ้อยคำหยาบคาย การไม่ใช้ภาษาที่สร้างความแตกแยก และการใช้คำพูดเพื่อเสริมแรงใจ ล้วนมีบทบาทในการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ประการที่สาม อตถจริยา (Atthacariya) คือการประพฤติประโยชน์หรือการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการกระทำที่เป็นรูปธรรม อตถจริยานั้นให้บุคคลมีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหา สนับสนุนผู้อื่น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สร้างสรรค์ต่อสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556) การกระทำเช่นนี้อาจอยู่ในรูปของการช่วยเหลือผู้ประสบ

ความยากลำบาก การร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ หรือการสนับสนุนโครงการชุมชน โดยยึดหลักการไม่หวังผลตอบแทน ซึ่งล้วนส่งเสริมความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของสังคม

สุดท้าย สมานัตตตา (Samanattata) หมายถึงการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเสมอภาค ปราศจากอคติ และไม่เลือกปฏิบัติโดยอาศัยฐานะ เพศ อายุ หรือความเชื่อเป็นเกณฑ์ สมานัตตตาช่วยเสริมสร้างความเป็นธรรมและความไว้วางใจในสังคม (พระธรรมปิฎก, 2545) การถ้อยมั่นในหลักความเสมอภาคนี้แสดงออกผ่านการให้เกียรติทุกคนอย่างเท่าเทียม การเปิดใจรับฟังความคิดเห็นโดยไม่ตัดสินล่วงหน้า และการสร้างสภาพแวดล้อมที่ผู้คนรู้สึกมีคุณค่าและได้รับการยอมรับ

โดยสรุป องค์ประกอบของหลักสังคหัตถ์ 4 เป็นกรอบแนวคิดที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรมและสันติสุข ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม การบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานร่วมกันสามารถนำไปสู่สังคมที่มีความไว้วางใจ ความรับผิดชอบร่วมกัน และความกลมเกลียวอันยั่งยืน

บทบาทของหลักสังคหัตถ์ 4 ในการสร้างความสงบสุข

หลักสังคหัตถ์ 4 ถือเป็นหลักธรรมเชิงสังคมที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างความสงบสุขและความมั่นคงภายในสังคมอย่างรอบด้าน ตั้งแต่ระดับครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม ไปจนถึงระดับชุมชนและสังคมส่วนรวม โดยสาระสำคัญของหลักธรรมประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ซึ่งต่างมีบทบาทสำคัญในการลดความขัดแย้ง สร้างความเข้าใจ และเสริมสร้างความสามัคคีในทุกมิติของการอยู่ร่วมกัน

ในระดับครอบครัว การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถ์ 4 ช่วยเสริมสร้างสายสัมพันธ์ที่มั่นคงและลดปัจจัยที่นำไปสู่ความขัดแย้ง ทานในบริบทครอบครัวไม่เพียงหมายถึงการแบ่งปันวัตถุสิ่งของเท่านั้น หากยังรวมถึงการให้เวลา ความรัก และความเอื้ออาทรแก่สมาชิกในครอบครัว การใช้ปิยวาจาเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สุภาพ ไพเราะ และให้กำลังใจ ช่วยสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นและลดความตึงเครียด ขณะเดียวกัน อตถจริยา หรือการประพฤติประโยชน์ เช่น การช่วยเหลือกันในงานบ้านหรือกิจกรรมต่าง ๆ ช่วยส่งเสริมความร่วมมือ และท้ายที่สุด สมานัตตตา หรือการปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียม ช่วยลดความรู้สึกเหลื่อมล้ำในครอบครัว ทำให้เกิดความไว้วางใจและความผูกพันที่ยั่งยืน

ระดับชุมชนเองก็ได้รับผลดีอย่างเด่นชัดจากการนำหลักสังคหัตถ์ 4 ไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ ชุมชนที่สมาชิกมีนิสัยแห่งการให้ (ทาน) ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคสิ่งของหรือทรัพยากรเพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อน ย่อมก่อให้เกิดสายสัมพันธ์ของการเกื้อกูลกัน นอกจากนี้ การใช้ปิยวาจาในการประชุมหรือกิจกรรมชุมชน ทำให้เกิดพื้นที่การสื่อสารที่สร้างสรรค์ และลดความขัดแย้งที่อาจเกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่แตกต่าง การร่วมมือกันประกอบกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมตามหลักอตถจริยา เช่น การพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณูปโภค ส่งเสริมให้เกิดความภาคภูมิใจร่วมกัน สุดท้าย การยึดถือสมานัตตตา ทำให้ทุกคนรู้สึกมีคุณค่าและมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างเท่าเทียม ไม่ถูกแบ่งแยกด้วยฐานะ เพศ หรือวัย อันเป็นรากฐานของความสามัคคีและความสงบสุข

ในระดับสังคมส่วนรวม ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด และผลประโยชน์ การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 มีบทบาทอย่างยิ่งในการสร้างสันติภาพและความเข้าใจ ทานสามารถแสดงออกผ่านการสนับสนุนกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น โครงการช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือผู้ด้อยโอกาส ซึ่งช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ปิยวาจามีความสำคัญในระดับนโยบายและการสื่อสารสาธารณะ เพราะการใช้ภาษาที่สร้างสรรค์ช่วยลดความรุนแรงทางวาจากรรม และลดโอกาสเกิดความขัดแย้งในวงกว้าง อตถจริยาถูกสะท้อนผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการทำงานอาสาสมัคร ขณะที่สมานัตตทาช่วยให้เกิดความยุติธรรมในสังคม การปฏิบัติต่อพลเมืองทุกคนอย่างเท่าเทียมเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมที่สงบสุขและมีเสถียรภาพ

กล่าวโดยสรุป หลักสังคหวัตถุ 4 มิได้เป็นเพียงหลักธรรมเชิงศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกรอบแนวคิดเชิงสังคมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในทุกระดับ การปฏิบัติตามหลักการเหล่านี้อย่างต่อเนื่องจะช่วยสร้างสังคมที่มีความเข้าใจ ยอมรับ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่ความสงบสุขอย่างยั่งยืนในระยะยาว

สรุป

หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และ สมานัตตทา เป็นกรอบคิดทางพระพุทธศาสนาที่มีศักยภาพสูงในการเสริมสร้างสันติสุขและความสามัคคีในสังคม จากการวิเคราะห์พบว่า หลักธรรมทั้งสี่มีบทบาทสำคัญต่อการดูแลความสัมพันธ์มนุษย์ในหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงระดับประเทศ ในระดับครอบครัว หลักสังคหวัตถุช่วยพัฒนาความไว้วางใจ ลดความขัดแย้ง และสร้างบรรยากาศแห่งความรักและความเท่าเทียม ส่วนในระดับชุมชน การให้ การสื่อสารเชิงบวก การร่วมมือทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม และการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค ล้วนส่งเสริมทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชน ขณะที่ในระดับประเทศ หลักธรรมทั้งสี่สามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางเชิงนโยบายเพื่อเพิ่มความเป็นธรรม ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของสันติสุขอย่างยั่งยืน แม้หลักสังคหวัตถุ 4 จะมีความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้สร้างสังคมที่สงบสุข แต่การดำเนินการจริงยังเผชิญความท้าทายหลายด้าน เช่น ความเห็นแก่ตัว การแบ่งขั้วทางการเมืองและอุดมการณ์ รวมถึงความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ขัดขวางการเกิดวัฒนธรรมแห่งการเอื้อเฟื้อและความเสมอภาค หากสังคมไม่มีกระบวนการปลูกฝังหรือส่งเสริมคุณธรรมเหล่านี้อย่างจริงจัง โครงสร้างสังคมขัดแย้งอาจยังดำรงอยู่หรือทวีความรุนแรงขึ้น

ดังนั้น การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุ 4 จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ครอบครัวต้องเป็นฐานแรกในการปลูกฝังจริยธรรม สถาบันการศึกษาต้องสร้างพื้นที่การเรียนรู้ด้านคุณธรรมและสันติวิธี ภาครัฐต้องดำเนินนโยบายที่สะท้อนความเสมอภาคและความเป็นธรรม และประชาชนต้องนำหลักธรรมเหล่านี้ไปใช้ในวิถีประจำวันอย่างสม่ำเสมอ หากหลักสังคหวัตถุ 4 ถูกบูรณาการในโครงสร้างสังคมอย่างทั่วถึง จะช่วยลดความขัดแย้ง เพิ่มความร่วมมือ และเสริมสร้างสันติสุขในระยะยาว การพัฒนาสังคมให้มั่นคงและยั่งยืนจึงขึ้นอยู่กับ

ความสามารถของสมาชิกสังคมในการยึดมั่นคุณธรรม ความเมตตา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามแนวทางของสังคหวัตถุทั้งสี่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ

1. พัฒนากลไกการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 ในสถาบันการศึกษา ควรออกแบบหลักสูตรที่เชื่อมโยงหลักสังคหวัตถุเข้ากับทักษะสังคมสมัยใหม่ เช่น ทักษะการสื่อสารอย่างสันติ การแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ และการทำงานร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม
2. สร้างแนวทางปฏิบัติสำหรับ เสนอให้ชุมชนพัฒนาเกณฑ์หรือมาตรฐานการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน เช่น แนวปฏิบัติเรื่องการสื่อสาร การช่วยเหลือกัน และกระบวนการตัดสินใจร่วม
3. นำนโยบายความเสมอภาคเชิงโครงสร้างมาใช้ในระดับรัฐ หลักสมานัตตตาสามารถถูกยกเป็นกรอบคิดในการออกแบบนโยบายสาธารณะ เช่น การกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม การออกแบบบริการรัฐที่เข้าถึงง่าย และการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจผ่านมาตรการภาษีหรือสวัสดิการที่เป็นธรรม
4. ส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมการให้ ภาครัฐและภาคเอกชนสามารถร่วมกันสร้างโครงการหรือแพลตฟอร์มเพื่อส่งเสริมทาน เช่น ธนาкарอาหาร การบริจาคเวลา และกิจกรรมอาสาสมัคร เพื่อปลูกฝังพฤติกรรมการแบ่งปันให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตสังคมไทย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา

1. หลักสังคหวัตถุ 4 ไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมทางศาสนา แต่สามารถมองเป็น กลไกสันติภาพทางสังคม จากผลการวิเคราะห์พบว่า เมื่อทั้งสององค์ประกอบถูกนำไปใช้ร่วมกัน จะเกิดระบบความสัมพันธ์ที่ลดความขัดแย้ง เพิ่มความร่วมมือ และสร้างทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน
2. ความสัมพันธ์ระหว่างระดับครอบครัว-ชุมชน-ประเทศเป็นโครงสร้างที่เชื่อมโยงกัน การฝึกฝนสังคหวัตถุในระดับครอบครัวสร้างฐานค่านิยมที่ส่งต่อไปยังชุมชน และเมื่อขยายผลในระดับประเทศจะสร้างสังคมที่มีภูมิคุ้มกันต่อความขัดแย้งเชิงโครงสร้างได้มากขึ้น
3. การนำสังคหวัตถุ 4 ไปใช้ควบคู่กับแนวคิดสมัยใหม่ เช่น Active Citizenship และ Social Equity ช่วยเพิ่มประสิทธิผลของการสร้างสันติสุข ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการเชื่อมหลักธรรมเข้ากับเครื่องมือร่วมสมัยในสังคมประชาธิปไตยสามารถเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนและลดความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างได้จริง

4. ความสำเร็จของการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ขึ้นอยู่กับ การมีส่วนร่วม (participation) มากกว่าเพียงการสอนหรือการรณรงค์ ชุมชนหรือครอบครัวที่มีการปฏิบัติจริง ร่วมคิด ร่วมทำ พบว่ามีความสามัคคีและความไว้วางใจเพิ่มขึ้นมากกว่าชุมชนที่ใช้เพียงการประชาสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์, ว. (2558). *คุณค่าทางศีลธรรมของสังคหวัตถุ 4 ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสาร.
- เจริญชัย, ส. (2562). *การสร้างความสุขในสังคมไทยด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บุญญาภิบาล.
- ธวัชชัย, จ. (2561). *การเสริมสร้างความสุขในชีวิตประจำวัน การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีธรรมราช.
- พุทธทาสภิกขุ. (2538). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมาน.
- สมเด็จพระมหาธีรราชมณีนี. (2560). *การเสริมสร้างความสุขตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมทาน.
- สุวรรณ, ก. (2560). *แนวทางการสร้างความสามัคคีในสังคมด้วยหลักสังคหวัตถุ 4*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระครูบุญญสารโสภิต (2555). *การศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ที่หักถกคบดีนำไปใช้ในพระสูตรตันตปิฎก. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- พระครูอาทรปริยัตยานุกิจ (2555). *การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในอำเภอสุวรรณภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- พระเดชฯ กิตติโก (2556). *การบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนธรรมภิรักษ์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- ราชันย์ ธงชัย. (2551). *ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหาร กองเกินตามแนวสังคหวัตถุ 4 ของหน่วยงานสวัสดิ์อำเภอเมืองจังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- สุรสิทธิ์ ไกรสิน. (2561). *รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะการดูแลสุขภาวะองค์กรของผู้สูงอายุในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, 2561; (2) : 24-37.*
- สมหมาย บัวจันทร์. (2551). *การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

- สุทธิพงษ์ ปานเพชร. (2550). การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน. รายงานการวิจัยอิสระ.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). สังคหวัตถุ 4: หลักสร้างความสามัคคี. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

